

(že leta 1822.), da je »za glase našemu narečju lastne, naredil nekatere nove črke po vzgledu drugih Slavjanov in tujih narodov«; a pre-naredil je bohoričico nekoliko poleg češkega — po Dobrovškem nekaj izpremenjenega — pravopisa, nekoliko pa po cirilski podobi takó-le: c — c, s — s, z — z, ʒ — š, x — ž, y — č, ʎ — nj, v — ü! In to je takó zvana »dajničica«, o kateri pravi zopet nje izumitelj sam v nekaterih drugih knjigah svojih, da so »namésto starih pismenc neke novozebrane kračéše ino pravéše znamle, z' kerimi se drygega nikaj ne íše, kak lepoto tvojega jako imenitnega jezika — dragi Slovenec! — še bole povišati.«

Spisal je Dajnko v tem svojem črkopisu sam kakih petnajst knjižic in jih izdajal do leta 1833. Pridobil si je še nekoliko družnikov: V. Rišnerja, A. Šerfa in še nekatere druge duhovnike severno-vzhodno-štajerske. Videl je svoj izum tudi uveden v šolske knjige (leta 1831.), toda le za jako kratek čas. Po misli dvorne komisije za pouk Dajnkove šolske knjige niso godile za celjski okrog; zatorej je vlada leta 1838. naročila tedanjemu teološkemu adjunktju Ant. Murku, da priredi za ljudske šole v slov. Štajerji novih knjig, a to v »bohoričici«. Tudi sicer je Dajnkova pisava ostala le bolj v svojem ožjem dómu; dlje v Slovence se ni razširila. In takó je »dajničica« skoro potihnila, ne »da bi se bili o njej kaj bolj pripravili.«¹⁾ (Dalje prihodnjic.)

Književna poročila.

VIII.

M. Zavadlal, Die Sprache in Kastelec' »Bratovske Bvqvice S. Roshenkranza« (Seperatabdruck aus dem Programme des k. k. Staats-Gymnasiums in Cilli vom Jahre 1891). 1891, 8, 34.

V letošnjem programu celjske gimnazije je objavljena kratka, toda prav lepa razprava o jeziku Kastelčevem, katero bode veselo pozdravil vsakdo, kdor se le nekoliko bavi z zgodovino našega jezika. Na podlagi takih monografij bode mogoče sestaviti zgodovinsko slovnico slovenskega jezika, katera bode v marsičem pisateljem zanesljiv kažipot in bode iztrebila marsi-

¹⁾ V »dajničici« so nekaj pisali tudi M. Veršič, A. Lah, J. Košar.

Sicer prim.: Macun 1. c.; Letop. Mat. Sl. 1880. 250; Maru IX. 13. Dajnkove črke so se zavrgle sósebnó po delovanji Murkovem (Macun 85).

katere fantastiške oblike iz književnega jezika. Kastelec je mimo Janeza Svetokriškega glavni zastopnik notranjskega narečja iz starejše dōbe; iz njega spisov se moremo poučiti o nekaterih posebnostih notranjskega govora v XVII. stoletji. Sicer je res, da je v njegovem »književnem jeziku« menj dialektiških črt, nego n. pr. v spisih njegovega nekoliko poznejšega vrstnika Janeza Svetokriškega, toda pri tem ne smemo pozabiti, da je bil Kastelec v óni dōbi jeden glavnih naših književnikov. Zatō je tudi njegova pisava književni jezik óne dōbe; trudil se je pisati v ónem jeziku, katerega je poznal iz starejših slovenskih knjig, iz kratka, hotel je pisati v književnem jeziku, kateri se je tedaj že precēj utrdil. Kolikor je v njegovih knjigah dialektiških (notranjskih) potez, te so mu pri pisavi najbrž proti volji ušle v perō ali jih je pa vzprejel radi tega, ker si drugače ni mogel pomagati. V jeziku Kastelčevih spisov moramo tedaj razločevati tri različne elemente: podlaga je onodobni književni jezik, kateri se je bil razvil na podlagi dolenskega narečja. K temu se pridruži nekaj posebnostij gorenjskega narečja, zakaj na poznejši razvitek književnega našega jezika (XVII. stoletje) so vplivali nekoliko tudi gorenjski pisatelji; tretje in za nas najvažnejše so pa črte notranjskega t. j. njegovega domačega narečja.

G. pisatelj je pri svojem spisu prav vestno porabil vse novejše razprave in spise o slovenskem jeziku in posameznih narečjih, sōsebno lepe podatke Škrabčeve na platnicah »Cvetja«; in takō moremo iz te razprave posneti, koliko je v zadnjih letih napredovalo znanstveno poznavanje našega jezika. Vse le količkaj zanimive jezikovne posebnosti »Bratovskih Bukvic« so v tej razpravi prav natančno zbrane, in zatō nam razprava dobro predočuje jezik Kastelčev, in to je mimo zgoraj omenjenega glavna zasluga pisateljeva. V tem drobnem spisu nahajamo nekoliko več, nego samō pusto naštevanje različnih glasoslovnih in formalnih posebnostij; pisatelj navadno tudi razlaga zanimivejše stvari, in rēči moram, da navadno pogodi pravo. Semtertjā se ipak ne morem strinjati z njegovimi nazori. Takō n. pr. *a* v *pahne, usahla* ne predstavlja pravega izgovora; *a* je tukaj samō grafiški pripomoček in izraz za polglasnik *ʋ*, za katerega piše v mnogih slučajih Kastelec tudi *e* in *i*. Oblika *obana*, katera se nahaja v Kastelci samō jedenkrat, to je prosta pisna pomota, zakaj Kastelec ne piše nikoli *an*, *aden* m. *en*, *eden*. Gledē na obliko *an*, *adna* opozarjam, da se v macedonskem narečji kukuškem tudi govori *adna* m. *edna*. Na str. 8. nam pripoveduje po Škrabci pisatelj, da je pri samostalniku *prijatelj* končni topljeni *l* izgubil svojo mehkost in se izpremenil v trdega po analogiji particip. na *l*. To mislim, da ne bode stalo, zakaj mi vemo, da je ta besēda v staroslovenščini ohranila v nekaterih sklonih še svoje konsonantiško deblo (v nom. gen. in instr. plur.) in da je v teh slučajih bil *l* večinoma trd. Kakor je v starosloven-

ščini v nom. plur. iz *prijatele* nastalo *prijatel'e*, naslanjaje se na druge sklone (po analogiji *i-deb.*), takó, je pri nas prodrli trdi *l* iz ónih sklonov, kjer je bil upravičen — in tem pripada, kakor kaže češčina, tudi acc. pl. na — *y* — tudi v ostale in je na ta način zjednačil gledé na *l* vse sklone. To nam potrjuje staročeščina, kjer je oblika *přátel* — že v XVI. stoletji prodrla v vse sklone množine razven nom. in loc., dasi je v jednini ostala v starejši dóbi kakor večinoma še danes oblika *přítel* — (prim. Gebauer, staročes. sklon. subst. kmen. — O, str. 28, 29). Tudi o tem se dá dvojiti, da bi se bil *ɾ* pred *r* v jeziku Kastelčevem izgovarjal takisto, kakor etimološki *e*; pisava s prostim *e* brez vsakega znaka nad črto n. pr. vera, veri, še tega ne dokazuje, zakaj v drugi knjigi Nebeshki Zyl nahajamo v takih slučajih tudi *è* n. pr. *mèra* 41, *mera* 333, tedaj isti znak, kakor za *ɾ*. Izgovor *ɾ* pred *r* je v mnogih slovenskih narečjih res nekoliko različen od *è* pred drugimi soglasniki, toda popolnoma zjednačil *z e* se je refleks starega *ɾ* samó v nekaterih govorih. Ne samó *ɾ*, nego tudi *e* se je pred *r* prav ozko izgovarjal nekako v sredini med *e* in *i*, in zató nahajamo mimo pisave *er* tudi *ir* n. pr. v Bratovsk. B. *katiriga* 6, v Jan. Svetokr. V. *katiriga* 5, *katiri* 14, 44, *katiri* 44 etc. Pa tudi *i* se v skupini *ir* ni čisto izgovarjal; govoril se je nekaki srednji glas med *e* in *i*, to nam priča pisava *èr*, katero nahajamo mimo navadnejšega *ir* n. pr. v Kastelčevem Nebeshk. Z. *poèera* 6, *samèri* 29, *sbèra* 67, v njegovem Navuku (1688) *sterih* 3, *svèrik* 58, 289 etc.; več takih primerov je v Jan. Svetokr. V: *shteri* 58, 150, *sikera* 148, *paftery* 587, *sverali* 193, *sveraió* 196, *poderala* 3, *preperale* 7, *prepera* 141, *odperali* 33, *samerio* 42, *sbèrat* 83, *sbera* 208. Ta pojav ni omejen samó na slovenščino; jednako zapazimo, da je v poljščini *ir*, *yr* se že precèj zgodaj počelo izpreminjati v *ier*, in marsikaj podobnega je najti tudi v starorusčini. Nasprotno pa nima srbohrv. *re* m. pričakovanega *rje* nič našemu slučaju sličnega, zakaj iz skupine *rè* se je v tem jeziku razvil samó radi tega *rje*, ker srbohrv. ne trpi omehčanega in jotiranega *r*, zató bi se ne smel Zavadlal tukaj sklicevati na srbohrvaščino. Po pomoti se prištevajo ónim primerom, kjer v naglašениh zlogih *i* zastopa *è*, tudi slučaji *goril*, *hitil*, *unrit*, *priteflh*, *refvizheña*; v vseh teh primerih je bil refleks *è* nenaglašen, ali je pa imel samó kratek naglas, iz katerega se je razvil óni glas, za katerega piše Kastelec mnogokrat *i*.

Dobro je opozoril pisatelj na to, da se je v primerih *gespuđ*, *debrutlivi* v Kastelci razvil polglasnik iz nenaglašenega *o*; takó se tudi danes govori v notranjskem narečji.

Kastelec piše nekolikokrat pri partic. praet. II. glagolov IV. vrste *el* m. pričakovanega *il*. Zavadlal misli, da je *e* v tem slučaju samó grafiški znak za polglasnik, da je tedaj nenaglašen *i* v tem zlogu oslabel v pol-

glasnik. Za Kastelĉevo dŹbo to res ni nemogoĉe, toda teh primerov ne smemo loĉiti od enakih sluĉajev v prvih spisih Truberjevih, in za to dŹbo (sredina XVI. stol.) se ne more verjeti, da bi se bil iz nenaglaŹenega *i* pojavil Źe pravi polglasnik. Nekatera poljska nareĉja nam kaŹejo, kakŹo je treba razloŹiti ta pojav. V nareĉji lasovskem, opoczynskem in Źe drugih se je pred sledeĉim trdim *Ĺ* — *ɔ* iz *i* in *y* razvil nekaj temen in nejasen *e*, in to je najti tudi v nekaterih slovaŹkih govorih. V slovenskih nareĉjih je ta razvitek *e* iz *i* bil brŹkone zavisen samŹ od sledeĉega trdega *Ĺ*, ne pa od *ɔ*, kateri se je pozneje razvil iz *Ĺ*. Će nahajamo tedaj take primere z *eĹ* m. *il* tudi v pisateljih XVII. stol., tedaj v dŹbi, ko je v mnogih slovenskih govorih bil Źe *Ĺ* nadomeŹen s sedanjem *ɔ*, tedaj je to samŹ ostanek iz starejŹe dŹbe. — Na str. 11 razpravlja pisatelj preglas *a* v *e* za palatali in asimilacijo *aj* v *ej*. On ne loĉi teh dveh pojavov dovolj strogo, in vender sta to dva celŹo razliĉna glasoslovna pojava, razliĉna po ĉasu in tudi po geografskem objemu. V tem sluĉaji se s slovenŹino nekoliko strinja ĉeŹĉina. Kakor seza v ĉeŹĉini prvi pojav v prazgodovinsko dŹbo, takŹo je tudi pri nas mnogo starejŹi od omenjene asimilacije in se je priĉel gotovo v Źni dŹbi, ko so bili tudi pri nas palatali Źe »mehki« glasovi. Nekaj primerov nahajamo Źe v ljubljanski conf. general. Da je bil ta pojav v svojem poĉetku znan mnogim slovenskim nareĉjem, to nam dokazujejo posamezni ostanki, rekel bi petrefakti, tega preglasa; v prvi vrsti *jes*, *jest*, kakor se govori v veĉini slovenskih nareĉij (razven na KoroŹkem in Źtajerskem), dŹa celŹo v kajkavŹĉino je prodrĹ nekoliko ta proces. V notranjskem nareĉji je bil ta pojav v XVII. stoletji jako razŹirjen; primere hoĉem navesti samŹ iz Kastel. Navuka in Jan. Svetokr. V. Prvi piŹe: *preminenĹu* 74, *perpravleo* 230, *dopernaffemo* 296; Janez Bapt. ima primere: *isvelizhenih* 5, *resdvoejni* 2, *plazheio* 16, *sgouarjeniam* 17, *obhajeli* 31, *perpuszheine* 41, *isvelizher* 53, 483, *obieme* 54, *prizheio* 63, *prizhe* 94, *polujzsheina* 115, *plazhene* 121, *isvelizhenih* 525 etc.

Drugaĉe je z asimilacijo *aj* v *ej*. Ta se je jednako ĉeŹĉini pojavila Źele v poznejŹi dŹbi. Prvi primeri sezajo pri nas Źele v konec XVI. stoletja, in ta pojav se je popolnoma razvil (kjer ga je sploh najti) in prodrĹ Źele na konec XVII. stoletja, zakaj v Stapletonu, tedaj nekako v sredini XVII. stoletja, tam je Źe prav malo takih primerov; iz Hrena (1612.) sem si zapisal samŹ jeden primer (*jejece* 89a), in tudi Kastelec skoraj nima podobnih sluĉajev. V nekoliko veĉjem Źtevilu nahajam take primere Źele v Jan. Svetokr. V. n. pr. *nej* (mnogokrat), *vfei* 37, *jeize* 79; *poshlushejte* 22 in celŹo *krejĹ* (46), *krejĹcstvi* 40 in *greshinŹ* 69. Seveda pri tem ne smemo nikoli pozabiti, da je ta proces v Źivem govoru prodrĹ gotovo mnogo prej in mnogo bolj, nego bi sklepali po naŹih tiskanih virih. KnjiŹevna tra-

dicija je marsikateri pojav pokrivala delj časa. Iz *aj* se je razvil *ej* samó v nenaglašeni ali pa kratkih zlogih in od teh je časih še le prodrli tudi v dolge zloge. Takó se še danes v begunjskem (notranj.) narečji govori *dáj*, *káj*, *zekáj*, toda *proděj*, *kúmej*, in tudi v nekaterih koroških narečjih je slišati mimo nom. *krej* gen. *krája* etc. Lepo paralelo temu pojavu nam podaja kašubsko narečje; tudi v tem se je samó iz kratkega *aj* izcimil *ej*, v dolgih (s stališča poljskega jezika) zlogih je pa ostal *aj*.

Malo prepričevalna se mi dozdeva po Škrabci posneta razlaga *e* v *de* in *o* v *dones*. Tukaj je baje naglas provzročil v prvem slučaju *e*, v drugem *o*, tedaj jedenkrat je izpreobrazil naglas *a* v *e*, drugokrat je pa zopet naglas povzročil, da se je mesto pričakovanega *a* pojavil *o*. Jaz mislim, da je ta razlaga samó nekakšen pripomoček za silo, dokler ne dobimo kaj boljšega, in opozarjam samó na to, da se govori tudi v beneškem (šentpeterskem) narečji *donäs*, dasi je tukaj naglas še na svojem starem mestu; to tedaj kaže, da ta *o* ni zavisen od naglasa. — Pisatelj je pozabil omeniti, da je nekočkrat, dasi redko, v Kastelčevih spisih najti tudi *a* m. *o* v nenaglašenem zlogu, n. pr. v Bratov. Buk. *pandetek* in *fabboto* (nekočkrat), v Navuku tudi *fabboto* 226 in *fabbotni* 226. Zadnji primer morda sploh ne spada semkaj, ker je mogoče, da je v Kastelčevem narečji vzprejet ta samostalnik iz italijanščine v obliki *sabota*; to misel bi nekoliko podpiralo tudi to, da piše Kastelec to besedo navadno z dvema *b*. Mnogo več v takih primerov je v Jan. Svetokr. n. pr. *pasipale* 3, *Saurashniki* 3, *Christufavo* (nekočkrat) *saurash* 14, *saurashio* 14, 17, *saurashili* 14, *sgouarjeniam* 17, *kashtrunic* 37, 38, *jelenavu* 38, *adprel* 40, *damu* 41, 88, *ablastio* 42, *adlog* 45, *slavu* 73, 88, 163 etc. Kakor že kažejo omenjeni primeri *sovražnik* etc., nadomestil je tudi óni *o*, kateri odgovarja staremu *a*, glasnik *a* v nenaglašeni zlogih; omenim še *glaboko* 11, *tagoto* 114, *'tagotni* 44. Zanimiva je oblika *narósn* (narazen), kjer *o* pač ni takó razlagati, kakor v ruskem *roz* mimo *raz*. Ta oblika nas spominja slovaških narečij, kjer je najti mimo *roz* tudi *ras*; Truber ima pa tudi *narefen*, psalt. 56 b, 140 b, kjer se je tedaj iz *a* razvil *e* pod vplivom predstoječega *r* v nenaglašenem zlogu, prim. *res* = *ras*; podoben pojav pozná tudi kašubsko narečje. — Ne bilo bi odveč, da se omeni tudi oblika *jest* za stol. *astb*, zakaj pri tem zaimku se razločujejo slovenska narečja bistveno: v večini štajerskih in tudi v koroških narečjih se govori *jas*, *jäs*, v kranjskih in goriških pa navadno samó *jest*. Razlaga tega *t* dela nekoliko težave; jaz mislim, da se je obliki *jas*, *jes* dostavil óni pronominalni element *t*, katerega nahajamo tudi pri zaimku (na štajerskem in koroškem) *tot* ali v staroruskem *totb*, *totb*, staročes. *tet*. Češčina nam kaže, da se je pri mnogih pronominalnih debljih dodal še nov pronominalni element, navadno

zv; da so v starejši dŹbi take tvorbe bile tudi v slovenšĉini bolj razširjene, nego sedaj, kaŹejo nam brizinski spomeniki, kjer beremo *ton*.

V nekaterih sedanjih notranjskih govorih se je razvil iz topljenega *l'* in iz prvotnega *lvj* srednji *l*; v katero dŹbo seza to opuščanje mehкости, kar gotovo ni pripisovati nobenemu tujemu vplivu, ne dā se gotovo doloĉiti za to nareĉje. Kastelec piše sicer v nekaterih sluĉajih *hvalena*, in mogoĉe je, da se je res takŹ govorilo Źe takrat, toda ne smemo prezirati, da on dovŹlj mnogokrat ne oznaĉuje v grafiki mehкости in jotacije; on piše n. pr. celŹ *moshē, volcē* (nom. pl.). Omeniti hoĉem samŹ, da so tudi nekatera macedonska nareĉja pri *ń* in *l'* opustila mehкость, in znano je, da se tudi malorušĉina — sevēda iz drugih vzrokov — izogiblje *l'e*. V Kasteleĉevem jeziku je semtertjā najti mimo *ol*, kateri se je razvil iz *ḷ*, tudi *ul* n. pr. *samulzhati*, in to nam dela pri primeroma takŹ poznem pisatelji nekoliko preglavice. V prvi vrsti je sevēda misliti, da je to samŹ nekakšna knjiŹevna tradicija, toda stvar se dā pojasniti Źe drugaĉe. Pisatelj je v tem sluĉaji morda govoril *u*, v knjiŹevnem jeziku je pa bil navajen v takih primerih pisati *ol*, in zatŹ mu je morda *ul* v perŹ ušlo, ali je pa takŹ hotel vsaj nekoliko zadostiti pravemu izgovoru, in to se je zgodilo tem loŹe, ker brŹkone v dolgih zlogih itak ni govoril *ol*, kakor je pisal, ampak *ov*. To razlago morda nekoliko podkreplja tudi oblika *samuzhe* (3. plus), katero beremo v Jan. Svetokr. V. 208. V nenaglašenem zlogu se govŹri v notranjskem nareĉji za *ḷ* ne *ov*, ampak *u* n. pr. *jābuka, duŹān*; *ov* se je razvil samŹ v naglašeni in dolgih zlogih in je pozneje tudi mnogokrat prodrl v Źne zloge, kjer je prej stal *a*, takŹ da se so vse oblike iste besede zjednaĉile gledē na refleks *ḷ*. Podoben pojav se nahaja pri *r* v nekaterih Źtajerskih nareĉjih, kjer se govŹri samŹ v kratkih zlogih zlogotvorni *r*, v dolgih pa *ar*.

Z razlago partic. kakor *pridejoĉ*, katero je izrekel Źe pred leti Źuman, strinjam se tudi jaz. Te oblike se so naslanjale na praesent. *e*; kakŹ mogoĉen in odloĉilen je bil v conjug. vpliv praes. oblik, kaŹejo nam najboljše nove tvorbe, kakor *dopadeshe* v Trub. Cat. (1575.) 55, 64, *bodeshe* v Trub. psalt. 106 b. Nekdaj sem mislil, da je nova oblika *nesoĉ* kombinacija partic. *nese* in *nesoĉ* in to zatŹ, ker pri glagolih III. 2 in IV. nisem našel, kakor bi bil priĉakoval, ĉe je praesens vplival, *hvalioĉ*, ampak *hvaleoĉ*. Sedaj pa morem navesti res nekaj takih primerov, in takŹ ni nobene dvojbe veĉ pri razlagi. V Trub. Cat. (1575.) beremo *misseliosh* 154, *praviosh* 346, v Kreljevi postili *spiosh* 148 a, *missleiosh* 72 a, 77 a in celŹ *po-
klekmiosh* 72 a. Pozneje so oblike na *-eoĉ* prodrle tudi pri glagolih III. in IV. vrste in nadomestile stareŹe tvorbe na *ioĉ*, in to se je zgodilo tem loŹe, ker se je Źe precēj zgodaj polglasnik razvil iz nenaglašenega *z*. Rēĉi pa moramo, da so vse te analoŹke tvorbe v XVI. stoletji Źe silno redke;

v Trub. je jako malo takih primerov, nekoliko več jih je primeroma v Krelji, šele v Hrenu nahajam več teh oblik na primeroma majhnem prostoru; n. pr. *neffeozi* 68 a, *prideozi* 59 b, *prideozi* 68 a, *sashejneozli* 63 b, *videozli* 32 b, 33 a, *svéjteozi* 19 b, *lvaleozli* 35 a. — Krivo je pa, če se na str. 30 uči, da je oblika *goruč*, katera se nahaja v srbohrvaškem in tudi v kajkavskem narečji; nova analoška tvorba. To je nasprotno prastari ostanek starejše formacije slovanskega glagola, in zato nahajamo že v najstarejših staroslovenskih spomenikih to obliko mimo *goréštv*.

Lepo je opazil pisatelj, da so pri zjednačenji infinitivnih oblik glagolov II. vrste z ónimi IV. vrste v prvi vrsti bili odločilni óni glagoli IV. vrste, kateri imajo pred infinitiv. *i* soglasnik *n*. Nekoliko so ta proces podpirale tudi praesent. oblike, zakaj med nenaglašnim *e* in nenaglašnim *i* itak ni velikega razločka v izgovoru; prezreti se pa ne smé, da niso v vseh oblikah jednako prodrle analoške tvorbe po IV. vrsti. Takó n. pr. se je ohranila v nekaterih koroških narečjih starejša oblika v part. praet. II. n. pr. *signowa*, toda vendar se tam govori po analogiji glagolov IV. vrste *vsigjen*.

Premalo pozvemo iz razprave, koliko je v Kastelčevem jeziku črt gorenjskega narečja; pisatelj je samó mimogredé omenil nekaj malega, namreč š m. dolenske in notranjske skupine šč. V tem oziru bi pričakovali nekoliko več pojasnila in podatkov. Zlasti bi bilo potrebno določiti, je li *o* v dat. sgl. n. pr. v Navuku *tretymo* 201, 223 vzeto iz gorenjskega narečja, ali se je pa razvilo nezavisno od tega samostalno na domačih tleh. Omenim samo, da je nekaj takih primerov tudi v Jan. Svetokr. V.: *pogobleino* 205, *fourashniko* 592, 598, *nashimo* 200 in razven tega stoji tudi v sredini zloga za kratek *u* nekolikrat *o* v tem pisatelji: *pogobleina* 205, *kroh* (večkrat). Mnogo bolj zadovoljni smo pa z določilom posebnostij notranjskega narečja v Kastelčevem jeziku; samó to bi želeli, da bi bil g. pisatelj radi bolje preglednosti še skupno, dasi kratko, omenil in sestavil vse notranjske črte. V nekaterih slučajih je prav težko določiti, je li ta posebnost svojstvo notranjščine ali ne; to pa nekoliko radi tega, ker poznamo notranjska narečja silno slabo, ker o njih nimamo nobenih podatkov, nobene razprave. Zató nam preti nevarnost, da se pri takih razpravah, kakor je Zavadlalova, sučemo nekako v kolobarji; sicer pa moram réči, da je naš pisatelj srečno premagal to težavo. Druga težava je to, da imata notranjščina in dolensjščina precéj skupnih posebnostij, po katerih se obe narečji razločujeta od gorenjščine, in zato marsikdaj ne vemo, ali se je ta ali óna posebnost v Kastelčevem jeziku ohranila radi književne tradicije, ali jo pa piše radi tega, ker je sam govoril takó.

Nedvojbená posebnost notranjskega narečja je v spisih Kastelčevih končnica 2. pl. in dual. na *ste*, *sta* m. *te*, *ta* in ta oblika je svojstvo vseh

primorskih narečij in je najti celó v nekaterih koroških narečjih, dasi je tukaj omejena samo na glagole nekaterih vrst. Zato je nekoliko čudno, da se Jan. Svetokr. te oblike popolnoma izogiblje. Omeniti pa hočem, da je nekaj takih primerov v Krelji: *omešta* 72 b, *sposnaste* 24 b, 160 b, *snašte* 133 b, *sméšte* 121 a, na kar se bode treba dobro ozirati pri določevanju Kreljevega narečja. Tudi nadomeščanje končnega *g* s *h* smemo v Kastelci po pravici zmatrati za notranjsko posebnost, dasi je to najti tudi v gorenjskih narečjih, zakaj tudi Jan. Svetokr. ima precěj takih primerov: *snejh*, *buh*, *dolh*, *nadloh*, *breih*, *nuk* (gen. pl.), *v'kroh* (okrog) in celo *druhi*. Jedenkrat beremo tudi v Trub. Cat. (1575) *buha* 37, česar bi pri njem gotovo ne pričakovali; primeri, kakor *nihdar*, ne spadajo prav za prav semkaj, zakaj tu se je prvi soglasnik skupine *kd* (stsl. *kd*), asimiliral sledečemu *d*, sicer ne neposredno, nego najprej je postalo *gd*. Zavادل prišteva notranjskim posebnostim tudi sekundarni prehod *g* v *j* pred ozkimi samoglasniki, n. pr. *užjem*, kar je soseben najti v gorenjskih in nekaterih goriških narečjih, in tukaj se lahko strinjamo ž njim. Tudi *š* m. *s* v nekaterih besedah n. pr. *šliši*, *šlužba* je pri Kastelci bržkone posneto po domačem govoru in ni vzeto iz književnega jezika, zakaj trditva pisateljeva, da naši najstarejši pisatelji iz XVI. stoletja ne poznajo tega prehoda, ni povsem natančna. Samo toliko smemo rēči, da v tej stvári v Truberju ni doslednosti, da ima obe obliki, in sicer prevladujejo v njega prvem spisu (Catech. 1550) oblike s *š* znatno: *shlushiti* II. 5, *seshlushen* IV, *shlushimo* IV, *sešli-shala* X, *poshlushal* XIII, *shlushil* 2, *shlishite* 5, *shlushbe* 5, *shlishali* 33, *shlushyo* 127 mimo *slifhi* 21, 36 *fastushit* 28, *poslushat* 29, *slushiti* 35, *slishali* 45, *slushati* 62, *slishio* 106, *poslushaio* 160; v njegovem Cat. (1575) in psalt. (1566) so pa starejše oblike v večini.

Drug dialektiški kriterij je tudi *ne* m. *na*, kar se nahaja v dolenskih in notranjskih narečjih, v gorenjskem in koroškem narečji se je pa nasprotno *na* pojavilo tudi m. *ne*. To seza že v prejšnja stoletja, in za notranjsko narečje nam to potrjuje Jan. Svetokr. n. pr. *neshle* 5, *ne strani* 15, 566, *nejde* (mnogokrat) *neujcna* 90, *neglaunih* 145 etc. mimo organiških oblik. Vender tudi nasprotno nahajamo nekaj primerov v Kastelci in Jan. Svetokr. kjer stoji *na* m. *ne* n. pr. v zadnjem *na konzhal* 115, *na nehá* 537, *navesto* 64. Ta *na* m. *ne* v notranjskih pisateljih bržkone ni posredni vpliv gorenjskega narečja po književnem jeziku, ker nekaj takih primerov berem že v Truberji, kjer se ne dá lahko misliti na gorenjsko primes, vsaj ne v njegovih prvih spisih n. pr. v Catech. (1550) *na noffi* 129, v psalt. *nakuliku* 5 a, b, *nakadai* 133 a, Cat. (1575) *nakatere* 12, *nakuliku* 105, 464. Ker se je nekoliko časa v dolenskem in notranjskem narečji mimo

starega *na* govorilo *ne*, provzročiti je mogel ta dualizem, da se je semtertjã tudi m. pričakovanega *ne* pojavil *na*, dokler ni popolnoma prodril *ne*.

Tudi s tem smo zadovoljni, da je pisatelj semtertjã dodal kako praktično opombo. Tako je n. pr. omenil, da ima tudi Kastelec v part. praet. pass. pri glagolih II. vrste omehčan *n*; to je najti že v naših najstarejših virih iz XVI. stol., in vendar je pri nas dolgo strašila v tem slučaju pisava s trdim *n*, ker je baje bolj »zgodovinska«! V tem partic. imajo samo oni pisatelji (XVI.—XVIII. stol.) trd *n*, kateri sploh ne poznajo topljenega *n*; mnogokrat se pa samo grafiški ni označila mehkost pri *n*, kakor tudi ne pri drugih soglasnikih.

To so moji dostavki in moje opombe k tej lepi razpravi, katero sem prebiral jako vesel. Želim samo, da bi g. pisatelj nadaljeval svoje studije, ker jih je pričel tako lepo, in nam skoro podal novo razpravo podobne vrste.

V. Oblak.

*Odgovor g. Štritofu, ocenjevalcu nemško-slovenskega slovarja za prvošolce.*¹⁾

Kot učitelj nemščine v slovenskem oddelku prve šole, spoznal sem nujno in neobhodno potrebo, da se spiše za prvošolce pripomoček k nemškemu berilu. O potrebi tega pripomočka prepričan je tudi g. A. Štritof. Prepirati bi se le dalo, na kak način naj se učenje nemščine prvošolcem olajšuje. G. Štr. daja vokabularjem in komentarjem prednost pred slovarji, najbolj bi mu pa ugajala nekakšna frazeologija »obsezajoča navadnejše fraze, zlasti one, ki se skladajo v obeh jezikih različno.« Jaz sem se odločil za slovar po Šolarjevih načelih, ker je že v prejšnjih letih tak slovar izvrstno služil prvo- in drugošolcem in ker ima slovar marsikatero prednost pred vokabularji in komentarji. G. Štr. pravi sicer, da je iskanje po slovarjih zamudno in tudi nadležno. Ta razlog bi obveljal, ko bi slovar imel 1000 strani, ali v slovarji obsezajočem le 119 strani se da iskana beseda hitro in brez nadloge najti. Dalje je pomisliti, da se učenec nemškemu pravopisu priučí, če je primoran besed iskati in jih v preparacijo zapisavati, in to je po mojem mnenju velik dobiček. Še en razlog govori za slovar. Pri vokabularjih ali komentarjih bi se morala berila zaporedoma čitati, kakor so v knjigi, ali bi se pa morale besede oziroma opazke k posameznim berilom ponavljati. Niti eno, niti drugo bi ne ustrezalo smotru. Nikakor pa nočem ugovarjati, da prvošolci od kraja slabo iščejo besed v slovarji. Vsak začetek je težaven in učitelj bo moral od kraja svoje učence s predprepa-

¹⁾ Na izrecno željo priobčujemo ta odgovor brez vsakeršne opomnje in popolnoma neizpremenjen.

Uredn.